

ΑΛΕΞΣΑΝΤΡΟ ΠΙΠΕΡΝΟ

Εκεί που τελειώνει η ιστορία

μυθιστόρημα

Μετάφραση από τα ιταλικά

ANNA ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ

«Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου».

Εκδόσεις Πατάκη – Ξένη λογοτεχνία

Σύγχρονη ξένη λογοτεχνία – 451

Αλεσσάντρο Πιπέρνο, *Εκεί που τελειώνει η ιστορία*

Alessandro Piperno, *Dove la storia finisce*

Μετάφραση: Άννα Παπασταύρου

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Τυπογραφικές διορθώσεις: Αρετή Μπουκάλια

Σελιδοποίηση: Αλέξιος Δ. Μάστορης

Εκτύπωση: Νέα Γραφή

Copyright© Mondadori Libri S.p.A., Μιλάνο, 2016

Copyright© για την ελληνική γλώσσα, Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ

(Εκδόσεις Πατάκη), 2017

Πρώτη έκδοση στην ιταλική γλώσσα από τις εκδόσεις Mondadori, 2016

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Μάρτιος 2019

Κ.Ε.Τ. Β077 Κ.Ε.Π. 141/19

ISBN 978-960-16-8249-5

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665 – ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΥΡΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), Τ.Θ. 1213,

570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15 – ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Στη μνήμη του Ενρίκο Γκουαράλντο

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Το δικαίωμα στην παλινοόστηση 11

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Οι υποχρεώσεις της φιλοξενίας 109

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Οι αγωνίες της αναχώρησης 209

Εκεί που τελειώνει η ιστορία 311

Ευχαριστίες 327

Σημειώσεις της μεταφράστριας 329

Μ Ε Ρ Ο Σ Π Ρ Ω Τ Ο

Το δικαίωμα στην παλιννόστηση

ΣΤΑ ΣΑΡΑΝΤΑ ΕΝΝΙΑ ΤΗΣ ΧΡΟΝΙΑ, η Φεντερίκα Τζέβι ήξερε ότι αντιπροσώπευε –για χήρους, διαζευγμένους, μακροχρόνια σιγκαλ– μια λύση ανάγκης, που υποκαθιστούσε τις πολυπόθητες και όλο και λιγότερο διαθέσιμες τριαντάρες. Τις σπάνιες στιγμές αυτοεκτίμησης, αισθανόταν σαν Τζάγκουαρ από τρίτο χέρι, στην οποία οι παλιοί ιδιοκτήτες είχαν κάνει τα προγραμματισμένα σέρβις.

Εδώ και κάμποσο καιρό, άντρας δεν την έβλεπε γυμνή· φοβόταν πως, έτσι και συνέβαινε αυτό, θα διέκρινε στα μάτια εκείνου του ατρόμητου ό,τι οι καθρέφτες, η ζυγαριά και τα βλέμματα των νεαρών κοριτσιών άρχιζαν να της ψιθυρίζουν με ιταμότητα: το σώμα της, για χρόνια ταπεινωμένο μέσα σε ρούχα λιτά κι απέριττα, βρισκόταν υπό διάλυση.

Δεν της διέφευγε το γεγονός ότι η μανία να υποτιμά τον εαυτό της συνέπιπτε με την απόφαση του συζύγου να επιστρέψει στη Ρώμη μετά από δεκάξι χρόνια εξορία στην Καλιφόρνια. Της φαινόταν πως άλλο δεν έκανε στη ζωή της από το να περιμένει: ακόμα και προτού τον γνωρίσει, ακό-

μα και στα ξέγνοιαστα χρόνια του γάμου τους. Πόσο μάλλον τότε που εκείνος, ταλαιπωρούμενος από χρέη και πιστωτές, την είχε κοπανήσει. Η δεισιδαιμονία της τής έλεγε πως, αν δεν τον έβλεπε μέχρι τα πενήντα, θα ήταν πια πάρα πολύ αργά. Γι' αυτό, μετά από τόσο μακριά και εναγωνία προσμονή, την είχε αναστατώσει έτσι το ιμέιλ με το οποίο ο Ματτέο ανακοίνωνε την επιστροφή στα πάτρια εδάφη. Όσο περισσότερο πλησίαζε το γεγονός, τόσο περισσότερο ένιωθε να θεριεύει η αγωνία της, μήπως αυτός, βλέποντάς την μπροστά του, δυσκολευόταν να την αναγνωρίσει.

Η Φεντερίκα είχε κλάψει τις τελευταίες βδομάδες περισσότερο απ' όσο είχε κλάψει σε όλη της τη ζωή: πέφτοντας στο ραδιόφωνο πάνω σ' ένα χιτ της εφηβείας της, στην τηλεόραση πάνω στο μικρό της γαζέλας που το είχε κατασπαράξει η λεοπάρδαλη, στο πεζοδρόμιο σε μια μαμά με το μωρό της· είχε κλάψει τακτοποιώντας τα βιβλία της Μαρτίνα για το σχολείο, ακούγοντας τη φωνή ενός παλιού προέδρου της Δημοκρατίας, γράφοντας ένα άρθρο για την ερημοποίηση στο Κέρας της Αφρικής.

Το πιο αναξιοπρεπές κλάμα το είχε ρίξει το προηγούμενο βράδυ στο τηλέφωνο, όταν ο πατέρας της είχε προσπαθήσει να της αποσπάσει την υπόσχεση πως, μόλις το κάθαμα εμφανιζόταν, εκείνη θα αρνιόταν να τον συναντήσει.

«Μπαμπά, είμαι πενήντα χρονών, δεν έχω ανάγκη την ευλογία σου για να βγω μ' ένα αγόρι».

Ο πατέρας, τρωθείς σε ευαίσθητο σημείο, της είχε υπενθυμίσει ότι το εν λόγω αγόρι είχε πιο πολλές γυναίκες κι απ' τους εμίρηδες· κι εκείνη δεν είχε βρει το κουράγιο να του καταφέρει τη χαριστική βολή, αποκαλύπτοντας ότι στις τρεις κυρίες Τζέβι είχε μόλις προστεθεί και μια τέταρτη.

«Τουλάχιστον, υποσχέσου μου πως θα του ζητήσεις διαζύγιο».

«Δεν ξέρεις πόσο χρήσιμο είναι αυτό το ξεθωριασμένο δαχτυλιδάκι σε μια γυναίκα της ηλικίας μου. Είναι ένα καταλυτικό αποτρεπτικό μέσο».

«Μη μιλάς έτσι. Έχεις κι εσύ δικαίωμα... Τι απέγινε εκείνος εκεί;»

«Δεν ξέρω για ποιον μιλάς».

«Ο αρχιτέκτονας, ο χήρος. Πολύ καθωσπρέπει τύπος».

«Αρχιτέκτονας, χήρος, καθωσπρέπει. Καταθλιπτικά δεν είναι όλα αυτά;»

«Ναι, αν ειδικότητά σου είναι οι πτωχεύσαντες πολυγαμικοί».

Ενώ ο πατέρας έψελνε το γνωστό τροπάριο, εκείνη είχε αρχίσει να κλαψουρίζει υπόκωφα. Είχε κλάψει όσο χρόνο ήταν απαραίτητο, ακόμα και αφού έκλεισε το τηλέφωνο.

Όλη η υπόθεση είχε κάτσει στραβά. Στον πατέρα άρεσε να πιστεύει πως ο Ματτέο ήταν αυτός που αρνιόταν να της δώσει το διαζύγιο και πως εκείνη άφηγε τα πράγματα να κυλούν· η Φεντερίκα αρεσκόταν να διεκδικεί τα προνόμια της κατάστασής της, ως συζύγου μεσόκοπης και συμβιβαστικής, παραβλέποντας τις απολαύσεις. Η αλήθεια είναι ότι της άρεσε τόσο πολύ ο ρόλος της κυρίας Τζέβι, ώστε να ανέχεται να τον μοιράζεται με άλλες δύο άγνωστες, ρισκάροντας να παραβαίνει τον νόμο και να εξευτελίζεται η ίδια. Τον επιθυμούσε από τότε που, κάποια Χριστούγεννα πολλά χρόνια πριν, είχε πέσει το μάτι της στον εντυπωσιακό νεαρό άντρα με τη φόρμα του σκι. Αυτός και η φυλή του (πώς αλλιώς να την αποκαλέσει κανείς;) είχαν επιτάξει σχεδόν όλο το ξενοδοχείο στους

Δολομίτες, όπου η Φεντερίκα και η φίλη της τρόμαξαν να βρουν δωμάτιο.

Η λευκή εβδομάδα ανήκε ακριβώς στο είδος διασκέδασης που αποστρεφόταν ο πατέρας της· ο οποίος, έχοντας αφήσει την έδρα στο πανεπιστήμιο για έναν θώκο στις γραμμές του Κομμουνιστικού Κόμματος, είχε γίνει ακόμα πιο αδιάλλακτος απέναντι σε κάθε είδους αστική ψυχαγωγία. Μέχρι τότε, η Φεντερίκα δεν είχε ποτέ κοπιήσει να παίξει τον ρόλο της χαϊδεμένης του μπαμπά. Το *cursus studiorum* της ήταν αξιόπαινο, τόσο που τον πρώτο χρόνο του γυμνασίου της είχαν δώσει και βραβείο, με ένα μετάλλιο να, που της το είχε καρφώσει στο πέτο ο δήμαρχος αυτοπροσώπως. Στο διακεκριμένο δημόσιο λύκειο που απείχε μια-δυο πλατείες από το σπίτι κι άλλες τόσες από το Κοινοβούλιο, είχε βρει τους σωστούς συμμαθητές: με την καλή ανατροφή, ντροπαλούς στα όρια της αδεξιότητας, αλλά και στενοκέφαλους σεχταριστές, υπερόπτες, αχάριστους απέναντι στα προνόμιά τους, αποφασισμένους να τα διεκδικήσουν με καλούς σχολικούς ελέγχους και μια πρώιμη πολιτική δράση. Μέσα από το καλάθι των μελλοντικών καθηγητάδων, κοινοβουλευτικών, συνδικαλιστών, η Φεντερίκα είχε ψαρέψει τους δύο πρώτους έρωτές της. Παρότι ο πατέρας της τους θεωρούσε αμφότερους μαλάκες φιγουρατζήδες, δεν μπορούσε ν' αρνηθεί ότι η Φεντερίκα, διαλέγοντάς τους, είχε προσπαθήσει να τον ευχαριστήσει.

Μετά την παρουσίαση της διπλωματικής της με θέμα τον *Ντέιβιντ Κόππερφιλντ*, παράτησε τον τρίτο αρραβωνιαστικό. Ο κόσμος, πιστός σε μια παμπάλαιη συνήθεια, άλλαζε: μόνο ο πατέρας έμενε αμετακίνητος, εξαναγκάζοντάς την να κάνει το ίδιο. Αν στον δημόσιο στίβο, ο δυστυ-

χής υπέμενε την επιθυμία για διαφάνεια του συντρόφου Γκορμπατσόφ, στον ιδιωτικό εξέτιε την επιθυμία της μοναχοκόρης του για χειραφέτηση. Η λευκή εβδομάδα ήταν ένα είδος περεστρόικας.

Στη διάρκεια του πρώτου περιπάτου στη μικρή πλατεία της Μαντόνα ντι Καμπίλιο, η Φεντερίκα βρήκε τρόπο να εκτιμήσει τις ρομαντικές ιδέες που παρείχε ο προχωρημένος καπιταλισμός. Ένωθε σαν ορφανό του Ντίκενς, το οποίο, χάρη στον εκάστοτε ευεργέτη βάρδιας, μπορεί επιτέλους να έχει πρόσβαση στο μαγαζί με τις λιχουδιές που τόσο καιρό χάζευε από το πεζοδρόμιο. Γερτές στέγες πλασιωμένες με φρέσκο χιόνι, ξύλινες βεράντες στολισμένες με φώτα που αναβόσβηναν, βιτρίνες που υμνούσαν μια ιδανική ανθρωπότητα ζεσταμένη από κασμίρια, τζάκια και αχμιστή σοκολάτα. Μήπως η Φεντερίκα βίωνε τόσο πολλά πράγματα μαζί, που δυσκολευόταν να διακρίνει το πιο συνταραχτικό: την ευφορία της ελευθερίας; Ή την απελπισία για το ότι δεν ήξερε πώς να τη χρησιμοποιήσει;

Νωρίς το πρωί κατέφθαναν με το τελεφερίκ στο σαλέ που ήταν ακριβώς δίπλα στις εγκαταστάσεις της αφετηρίας. Καθισμένη σ' ένα τραπεζάκι στο καταφύγιο, η Φεντερίκα έβλεπε τη φίλη της στο λιφτ να εξαφανίζεται μέσα στο δάσος με τα έλατα και τους λάρικες. Παράγγελε τσάι με περγαμόντο κι έβγαζε από την τσάντα της την Κλαρίσσα του Σάμιουελ Ρίτσαρντσον: με αυτόν τον ρυθμό θα το τελείωνε προτού τελειώσουν οι διακοπές. Είχε αδυναμία στα μυθιστορήματα που είχαν για τίτλο το όνομα της ηρωίδας. Πάμελα, Μολ, Έμμα, Τερέζ, Νανά: καθεμιά από τις κοπέλες εκείνες της είχε δώσει ένα δείγμα του τι σημαίνει να μην υποτάσσεσαι στη δυστυχία. Ο εισηγη-

τής της είχε κάνει τα πάντα για να ξεριζώσει από μέσα της το βίτσιο να ταυτίζεται με την πρωταγωνίστρια: όσο κράτησε η διαδικασία της διπλωματικής της, είχε αφηθεί να πειστεί, να όμως που τώρα, με την Κλαρίσσα, υποτροπίαζε πάλι.

Είχε περάσει ένα τέταρτο του αιώνα από εκείνο το λαμπρό πρωινό στις αρχές του χειμώνα. Δε θυμόταν τίποτα από το μυθιστόρημα παρά τη σελίδα 304 της έκδοσης Penguin Classics. Ήξερε πώς τελείωνε κάθε παράγραφος, τη διανομή των ρόλων στους διαλόγους, τις άνω τελείες. Και όμως, τίποτα από το περιεχόμενό του δεν είχε αφήσει κανένα ίχνος παρά το «*But*» της δεύτερης παραγράφου: απομονωμένο από τα υπόλοιπα σ' ένα ασυνήθιστα φωταγωγημένο κομμάτι του μυαλού της, είχε επιβιώσει σε χίλιες μάχες, για έναν επιπρόσθετο συγκεκριμένο λόγο: την είχε διαβάσει δεκάδες φορές. Από εκεί ξαναρχίζε, για να χαθεί στην πορεία και να ξαναρχίσει απ' την αρχή. Δύσκολο να συγκεντρωθεί, όσο εκείνος ο νεαρός άντρας με τη σούπερ φόρμα του σκι, προσπαθούσε να πείσει τον γιόκα του πως δεν μπορούσε να τον πάρει μαζί του. Βρίσκονταν σε απόσταση δύο-τριών τραπεζιών, πατέρα-μητέρα-γιος: ανήκαν στο γκρουπ που είχε εποικήσει το ξενοδοχείο.

«Είναι μια μαύρη πίστα» έλεγε ο άντρας. «Εσύ δυσκολεύεσαι να βάλεις τα σκι παράλληλα ή να τα φρενάρεις υπό γωνία».

Τι πιο σέξι υπάρχει από έναν πατέρα αντιμέτωπο μ' έναν γιο που έχει σκοπό να μην τον αφήσει σε ησυχία; Τα μάτια της Φεντερίκα πάσχιζαν φιλότιμα να μείνουν καρφωμένα στη σελίδα, ενώ μια ασυγκράτητη δύναμη τα έσπρωχνε προς τη ζωή. Το παιδάκι έμοιαζε στη μητέρα:

σπαστά μαλλιά, σαρκώδη χείλη, αόριστη μυρωδιά Ανατολής. Το σχήμα των ματιών το χρωστούσε στον πατέρα, ακόμα και το χρώμα τους (που άλλαζε με τον ουρανό, όπως έμελλε ν' ανακαλύψει στη συνέχεια): πράσινο, τirkουάζ, γκρι ασημί, σαν τις θάλασσες του Νότου.

«Τι είναι μαύρη πίστα;» ρωτούσε το παιδάκι, σφίγγοντας με δύναμη το δάχτυλο του πατέρα του.

«Είναι για τους έμπειρους σκιέρ. Με τρομερή κλίση, επικίνδυνη αλλά πολύ διασκεδαστική».

Σ' αυτό πάνω-κάτω το σημείο της κουβέντας, η Φεντερίκα είχε την υποψία ότι ο άντρας είχε πάψει να απευθύνεται στο παιδάκι. Όσο παράλογο κι αν φαινόταν, τα είχε μαζί της. Να είχε πάρει είδηση ότι τους παρακολουθούσε κι ήθελε να τη βάλει στη θέση της; Ίσως ήταν η αρχή μιας αναμέτρησης. Αλλά για ποιο σκοπό; Θεέ μου, γλύκας ήταν. Τα καστανοκόκκινα μαλλιά του, που άρχιζαν να αραιώνουν, τον έκαναν να μοιάζει λίγο του Στέφανο Κασιράγκι, του άντρα της Καρολίνας του Μονακό, αδιαφιλονίκητου πρωταγωνιστή των περιοδικών εκείνη την εποχή (πριν απ' την τραγωδία). Γιατί ένας τύπος σαν αυτόν να φλερτάρει εκείνη;

Έπειτα, θαρρείς πως η αμηχανία τής είχε αποκαλύψει μια εντελώς πρωτόγνωρη μορφή χαράς, που μόνο αμυδρά συνδεόταν με την ικανοποίηση, την οποία είχε ανακαλύψει στα δεκατρία της, ότι την ποθούσαν τα αρσενικά, πολύ πιο ενδόμυχη ωστόσο, η οποία καταπώς φαινόταν μπορούσε να σε κάνει να κλαις, αλλά και να γελάς σαν βλαμμένη. Ξαναγύρισε στο «*But*» της δεύτερης παραγράφου. Οι αράδες σκαμπανέβαζαν: δύσκολο να διακρίνει έστω και ένα γράμμα, πόσο μάλλον το νόημα μιας ολόκληρης φράσης. Ξάφνου η ανάγνωση σήμαινε να βρει την άκρη μέσα σ' έναν πυ-

κνό, ομιχλώδη λαβύρινθο, ενώ η εσωτερική φωνή που την έβαζε σε επιφυλακή έπαιρνε την αυθάδικη προφορά της Κλαρίσσα. Εκείνη ήταν που την προέτρεπε να πληρώσει τον λογαριασμό και να φύγει απ' τη μέση. Κι αφού το έλεγε η Κλαρίσσα, της οποίας το κορμί είχε υποστεί κακοποίηση και βιασμό, όχι όμως και η αρετή της...

«Έλα, Τζόρτζιο, άσε ήσυχο τον μπαμπά». Η μητέρα έχανε την υπομονή της.

«Και πότε θα με πας στη μαύρη πίστα;» επέμενε το παιδάκι.

«Αν συνεχίσεις έτσι, του χρόνου» έλεγε, ψέματα, ο άντρας.

«Και πόσο θέλουμε μέχρι του χρόνου;»

Ο πατέρας χαμογέλασε. Το ίδιο έκανε και η Φεντερίκα, αλλά πώς της ερχόταν να βάλει τα κλάματα! Αν εκείνη ήταν η μητέρα, θα έσφιγγε στην αγκαλιά της τον μικρούλη σαν λούτρινο ζωάκι. Ταράχτηκε με την άκαιρη και άστοχη σκέψη της.

«Δε θέλουμε πολύ» επέμεινε στο ψέμα του ο τύπος και σηκώθηκε ράθυμα.

«Μου υπόσχεσαι πως του χρόνου θα 'ρθω κι εγώ στη μαύρη πίστα;»

«Σου το υπόσχομαι».

Τότε το χέρι του γιου χαλάρωσε τη λαβή, όχι όμως και τα μάτια του, τα οποία ακολούθησαν τον άντρα όσο τους ήταν δυνατόν, κι ακόμα λίγο παραπέρα. Αυτό που δεν μπορούσε να ξέρει, ο καημένος ο μικρούλης, είναι πως ο λόγος για τον οποίο ο πατέρας δεν επρόκειτο να κρατήσει την υπόσχεσή του βρισκόταν εκεί, λίγα βήματα μακριά τους: ήταν η φιλομαθής εικοσιτετράχρονη, άπληστη αναγνώστρια

της μυθιστοριογραφίας του δέκατου ένατου αιώνα, αναποφάσιστη προοδευτική: μία υπεράνω πάσης υποψίας, που δεν είχε κάνει ποτέ κακό σε κανέναν, εκτός από τον εαυτό της κατά καιρούς.

Πράγματι, σε πείσμα των εδραιωμένων αρχών της, η Φεντερίκα ήταν στο τσακ να αποκαλύψει μια τόλμη και μια ελευθεριότητα που κανείς δε θα μπορούσε ποτέ να της αποδώσει. Προτού τελειώσουν οι διακοπές, αφηφώντας τους κινδύνους και οποιαδήποτε κοσμιότητα, έμελλε να πηδηχτεί μ' εκείνον τον παντρεμένο άντρα τουλάχιστον έξι-εφτά φορές: στο δωμάτιό της, στο δικό του, στη σάουνα, μέχρι και στα αποδυτήρια της πισίνας. Άλλες κρυφές συναντήσεις έμελλε να λάβουν χώρα στη Ρώμη, προκαλώντας συνέπειες καταστροφικές και συνάμα συναρπαστικές: ένα διαζύγιο, έναν άλλο γάμο, τη γέννηση της Μαρτίνα.

Παρότι έκτοτε η Φεντερίκα δεν κατάφερε ποτέ πια ν' αντέξει το βλέμμα του Τζόρτζιο, ο οποίος στο μεταξύ είχε γίνει άντρας και σκιέρ καλύτερος από τον Ματτέο, δεν υπήρχε τίποτα απ' όσα είχε κάνει εκείνη στη διάρκεια των διακοπών και των μηνών που ακολούθησαν, που δε θα το ξανάκανε με τον ίδιο ακριβώς τρόπο. Τα χρόνια του γάμου της ήταν ό,τι καλύτερο της είχε δώσει η ζωή. Μια δεκαετία χαρούμενη, τονισμένη από δύο σκληρές συγκρούσεις με τον πατέρα της, τις οποίες η Φεντερίκα, για αντίθετους λόγους, θυμόταν με δυσφορία.

Στην πρώτη είχε δείξει τη δύναμή της, διεκδικώντας το αδιαμφισβήτητο δικαίωμα στην ευτυχία. Εντάξει, όποιος παρατάει σύζυγο και γιο για μια γυναίκα που την φάρεψε σε μια πίστα του σκι δεν είναι δα και κάνα πρότυπο αξιοπιστίας. Πάντως και για την ίδια, το ότι έγινε αιτία διαζυγίου

ήταν αβάσταχτο βάρος. Υπήρχε όμως ένας λόγος για τον οποίο, παρότι όλα συνωμοτούσαν ενάντια σ' αυτή την ένωση, ήταν τόσο αποφασισμένη: πόσες φορές στη ζωή οι επιθυμίες συμπίπτουν με τις δυνατότητες; Εσκεμμένα είχε βάλει δίπλα δίπλα εκείνες τις λέξεις, συνειδητοποιώντας ότι στο ενάρετο πατρικό λεξικό δεν υπήρχε χώρος ούτε για τη μία ούτε για την άλλη και ότι το πεδίο στο οποίο έπρεπε να αναμετρηθεί ήταν σαφώς το πεδίο της ιδεολογικής πρόκλησης.

Αν λοιπόν τότε η Φεντερίκα ήταν αυτή που διασφάλισε τις περισσότερες ατάκες –τις πιο ευφυνείς–, στη δεύτερη αψιμαχία, η οποία έλαβε χώρα δέκα χρόνια αργότερα, εκείνος πήρε την εκδίκησή του. Είχε έρθει να του ζητήσει δάνειο, ένα τεράστιο ποσό, με το οποίο ο Ματτέο έπρεπε να ρυθμίσει τις δουλειές του. Το να ζητιανεύει λεφτά για λογαριασμό του συζύγου της υπήρξε ταπεινωτικό όσο και ανώφελο. Ο πατέρας ήταν διατεθειμένος να της προσφέρει οτιδήποτε –άσυλο, συμβουλές, επίπληξη, οίκτο, ακραίες λύσεις–, όχι λεφτά. Αυτά η Φεντερίκα έπρεπε να τα ξεχάσει. Δεν της έφτανε που είχε ανταλλάξει ένα ακαδημαϊκό μέλλον με τη ζωή της νοικοκυράς δίπλα σ' εκείνον τον άθλιο; Τώρα ήθελε να βάλει σε κίνδυνο και τις οικονομίες της οικογένειας. Και για ποιο λόγο, τελικά; Για να μπορεί να κορορεύεται εκείνος ο απατεώνας: όχι μόνο κατέστρεψα τη γυναίκα μου, όχι μόνο έβαλα σε κίνδυνο το μέλλον της κόρης μου, αλλά έφερα στα όρια της οικονομικής καταστροφής το μοναδικό άτομο που ήταν σε θέση να τους εγγυηθεί ένα μέλλον. Όχι, τα λεφτά δεν επρόκειτο να τους τα δώσει, κι όχι επειδή ήταν τσιγκούνης, αλλά γιατί θα του χρησίμευαν για ν' αποκρούσει τα επερχόμενα πλήγματα. Δεν υπήρχε περιθώριο για ψευδαισθήσεις: το καλύτερο

πράγμα που μπορούσε να συμβεί στον Ματτέο ήταν η φυλακή, το χειρότερο να τον φαρέψουν στο ποτάμι με μια σφαίρα στο κεφάλι. Σ' εκείνο το σημείο θα έπρεπε ν' αναλάβει εκείνος να φροντίσει τα κορίτσια. Και μια μέρα θα τον ευχαριστούσαν και οι δυο τους, που δεν είχε σπαταλήσει λεφτά για να βοηθήσει κάποιον ο οποίος, εκτός του ότι δεν άξιζε την παραμικρή συμπαράσταση, ήταν ήδη τελειωμένος.

«Τουλάχιστον έχεις καμιά ιδέα σε ποιον τα χρωστάει όλ' αυτά τα λεφτά;»

Η ερώτηση την είχε κάνει να παγώσει. Φώτιζε ένα από τα κενά που δεν είχε θελήσει να γεμίσει: αρχίζοντας από το απόγευμα κάνα-δυο μήνες πριν, όταν οι πιστωτικές της κάρτες την είχαν αφήσει στον άσο μπροστά στην πωλήτρια ενός καταστήματος με τσάντες. Χώρια τότε που μια φίλη της την είχε ρωτήσει αν ήταν ενήμερη για το ότι ένας άθλιος τύπος είχε σκυλοβρίσει τον Ματτέο στον δρόμο.

Η Φεντερίκα δεν ήξερε σε ποιον όφειλε ο σύζυγός της τα λεφτά για τον απλό λόγο ότι δεν ήξερε τίποτ' απολύτως γι' αυτόν, πέρα από το ότι αυτός ήταν αυτός κι εκείνης της ήταν αρκετός. Κρίνοντας όμως από το ύφος του πατέρα, ο πιστωτής μάλλον δεν ήταν συμβιβαστικός τύπος.

«Ε, καλύτερα να μην το μάθεις».

Μιλούσε ήρεμα, ψιθυριστά. Δεν τον ευχαριστούσε να αντιμετωπίζει ορισμένες συζητήσεις μέσα στο γραφείο, όπου είχε μεταφερθεί πριν από λίγες βδομάδες. Αφήνοντας τον θάκο στη Βουλή, είχε επιστρέψει για κάμποσο καιρό στην ακαδημαϊκή δραστηριότητα, ώσπου οι σύντροφοί του στο Κόμμα τον εξέλεξαν στην Κονσούλτα.* Όλη η υπόθεση

* Οι λέξεις με αστερίσκο επεξηγούνται στο τέλος του βιβλίου στις Σημειώσεις της μεταφράστριας, σ. 329.

του Ματτέο τον έφερε σε δύσκολη θέση. Για το Θεό, ένας δικαστής του συνταγματικού δικαστηρίου, ένας ποντίφικας του πανεπιστημίου, πρώην βουλευτής της Δημοκρατίας, άντρας παροιμιώδους νηφαλιότητας, μπλεγμένος στις βρομοδουλειές ενός άθλιου γαμπρού! Εδώ και αρκετό καιρό, όλοι σ' αυτή την καταραμένη χώρα άλλο δεν έκαναν από το να λερώνουν τα λιγοστά πράγματα που είχαν μείνει αμόλυντα ακόμα. Ανησυχούσε: για τον εαυτό του, για την κόρη του, για την εννιάχρονη εγγονούλα του.

Η Φεντερίκα τον κοίταζε και θλιβόταν. Δεν ήταν ένας απλός πατέρας, δεν υπήρξε ποτέ του. Το να αρθεί στο ύψος των προσδοκιών της ήταν τρομερό εγχείρημα, πάνω απ' όλα για τον ίδιο. Υπήρχε όμως κάτι το συγκινητικό στην πεποίθησή του ότι έκανε το σωστό. Η Κάρλα, η γριά γραμματέας, είχε εκμυστηρευτεί στη Φεντερίκα ότι ο δικαστής είχε ζητήσει το λιγότερο πολυτελές γραφείο σ' εκείνο το εκπληκτικό μπαρόκ κτίριο, μια τρύπα μπροστά στα μεγαλεία τριγύρω. Το λιπόσαρκο σώμα του, μετουσιωμένο από το φανελένιο κοστούμι, αποκάλυπτε το σεπτό όνειρό του να εξαφανιστεί, να διαλυθεί αργά αργά στην ατμόσφαιρα.

Τότε ακριβώς, η Φεντερίκα, βλέποντάς τον εύθραυστο και χαμένο, κατάλαβε τη διαφορά μεταξύ των δύο αντρών της ζωής της και το βάρος της επιλογής της. Η ζωή του πατέρα ταλαντευόταν ανάμεσα σε μακρινές νοσταλγίες και μεσσιανική προσμονή για ένα μέλλον όπου όλοι θα μάθαιναν να κάνουν το σωστό. Θεοποιούσε το παρελθόν και περιίμενε πολλά από το μέλλον, ακριβώς γιατί το παρόν δεν ήταν γι' αυτόν. Αντίθετα, ο Ματτέο μισούσε τα μακρόπνοα προγράμματα και δεν αφηνόταν να συντριβεί κάτω από το

βάρος των λαθών του. Έχοντας αναπτύξει ανοσία σε αναμνήσεις και προαισθήματα, κοιμόταν ήσυχος, έτρωγε με όρεξη, και στο κρεβάτι δεν αστοχούσε ούτε μία φορά.

Όταν, εκείνο το πρωί του Ιουνίου, μετά την πολλοστή πολυτάραχη νύχτα, η Φεντερίκα είδε στο κινητό της δύο κλήσεις κι ένα μήνυμα του Ματτέο, ο οποίος μόλις είχε πατήσει το πόδι του στη Ρώμη, τσαντισμένος που δεν είχε βρει κανέναν να τον υποδεχτεί στο αεροδρόμιο, ένιωσε, όσο ποτέ ως τότε, όλη την αδικία των χρόνων που είχε περάσει περιμένοντάς τον.

ΤΙΠΟΤΑ ΑΠ' ΟΣΑ ΕΙΧΕ ΦΑΝΤΑΣΤΕΙ δεν έμοιαζε με την ανακούφιση που ένωσε μπροστά στα ουρητήρια μιας τουαλέτας στον τερματικό σταθμό 3 του Φιουμιτσίνο. Λες και μόνο τώρα, λυτρώνοντας την κύστη του, αντιλαμβανόταν την κατάσταση συναγερμού στην οποία είχε ζήσει τα τελευταία δεκάξι χρόνια.

Καθώς ανακατευόταν με το περαστικό πλήθος, κατακλύστηκε από ένα κύμα πατριωτικής περηφάνιας. Αδεξιότητα κι απροσεξία ήταν σύμφυτες σ' αυτόν, τόσο που παρά τρίχα να πέσει φαρδύς πλατύς πάνω στην ξαπλώστρα που την είχε παρατήσει (ποιος;) κοντά στη στάση των ταξί. Το φως του πρωινού δεν είχε τη λαμπρότητα του ξυπνήματος στο Λος Άντζελες. Σε αντιστάθμισμα, πάνω από τα πολυώροφα πάρκινγκ, όλα διακρίνονταν με σαφήνεια: ομίχλες με μια μπορντούρα φωτιάς θύμιζαν χιονοσκέπαστα ανάγλυφα στο ηλιοβασίλεμα. Όταν, στη διάρκεια της προσγείωσης, είδε έρημες παραλίες κι αφρισμένα χνάρια από βάρκες, ένωσε να τον τυλίγει μια τρυφερή συννεοχή. Τείνει κανείς να ξεχάσει πως η Ρώμη είναι μια παραθαλάσσια πόλη.

Στην εποχή του είχε διαλέξει την Καλιφόρνια, γιατί, απ' όσα μέρη έμοιαζαν με τον τόπο στον οποίο είχε γεννηθεί, αυτή βρισκόταν σε μεγαλύτερη απόσταση από τον μαλάκα που ήθελε να τον βγάλει απ' τη μέση. Απ' όσα έκανε και με όσα ασχολήθηκε έκτοτε, κανένα δε θύμιζε ιστορία παλιγγενεσίας και λύτρωσης: ως επί το πλείστον είχε κάνει συλλογή από επαγγέλματα που οι πρόγονοί του (και κατά πάσα πιθανότητα και οι απόγονοι) θα κατέκριναν και θα αποδοκίμαζαν.

Εξάλλου ούτε οι μεν ούτε οι δε είχαν έρθει να τον υποδεχτούν. Ίσως να μην είχαν καν ιδέα για τον ερχομό του. Καμιά ώρα πριν, στον αεροδιάδρομο του Λόγκαν της Βοστώνης, κατά τη διάρκεια του τεχνικού ελέγχου, αδιαφορώντας για τις υποδείξεις του βοηθού πτήσης να κλείσει το κινητό του, είχε αποπειραθεί να κάνει ίσαμε μισή ντουζίνα τηλεφωνήματα, σε δύο πρώην συζύγους, στα τέκνα, στον παιδικό του φίλο: μόνο αυτός ο τελευταίος είχε απαντήσει.

Και να σκεφτεί κανείς ότι ποτέ δεν του είχε κακοφανεί που ήταν ο Ματτέο Τζέβι. Κανένα από τα άφθονα λάθη που είχαν στοιβαχτεί σε μισό και πάνω αιώνα ζωής δεν τον είχε ωθήσει να αποτιμήσει τον εαυτό του με την αυστηρότητα με την οποία συνήθιζαν να τον αποτιμούν οι άλλοι. Πάντα οι άλλοι δεν ήταν το πρόβλημα;

Με πρώτους τους πιο πειθήνιους συμμάχους: τον Τζόρτζιο, που τον είχε αποκτήσει με την πρώτη σύζυγο· τη Μαρτίνα, δωράκι της δεύτερης. Τέκνα από διαφορετικές μητέρες κι έναν αναξιόπιστο πατέρα, τα οποία είχαν γίνει δεκτά (τουλάχιστον από τον Ματτέο), ως παράπλευρες βιολογικές απώλειες, είχαν αποδειχτεί, κι όχι μόνο από συναισθηματική άποψη, καρποφόρες επενδύσεις. Κρίμα που εδώ

και κάμποσο καιρό η συνενοχή τους είχε βρει καινούρια λέμφο σ' ένα είδος κοινής αποστροφής απέναντί του: ο Τζόρτζιο δεν απαντούσε στα τηλεφωνήματά του τουλάχιστον εδώ και δύο μήνες· η Μαρτίνα σπάνια καταδεχόταν, με μισή καρδιά, κι όπως και να 'χει, δεν ανταπέδιδε ποτέ τα τηλεφωνήματα.

Απόλαυσε την επιστροφή στην πόλη από το πίσω κάθισμα ενός ταξί. Ο ταξιτζής φορούσε βερμούδα παραλλαγής και κίτρινο τισέρτ· από το αριστερό μανίκι, που ήταν γυρισμένο σχεδόν μέχρι την κλείδα, έσκασε μύτη ένα τατουάζ του Μπρους Λι με τις γροθιές προτεταμένες: όταν ο ταξιτζής κολλούσε το στόμα του στο μπουκαλάκι με το νερό – το έκανε συχνά, πίνοντας μικρές γουλιές–, ο σχοινοβάτης του κουνγκ φου βρισκόταν με τα πόδια στον αέρα.

Σύγχρονα κτίρια, ερείπια, αναλαμπές μεσογειακής γλωρίδας, ξεθώριαζαν το ένα μέσα στο άλλο, ενώ τα όνειρα ανακατεύονταν με τις αναμνήσεις, οι ελπίδες με τις απογοητεύσεις. Το αυτοκίνητο σκαμπανέβαζε πάνω στις ρίζες που πλήγωναν την ασφαλτο· αναρριχητικά φυτά έπνιγαν σιδεριές και περιφράξεις· σμήνη εντόμων φρουρούσαν τους κάδους της ανακύκλωσης: λες κι η φύση είχε πάρει το πάνω χέρι στην πόλη και τους κατοίκους της.

Ξάφνου είδε να περνάει από αριστερά του η βιτρίνα μπροστά στην οποία του είχαν αποσπάσει το πρώτο φιλί. Η τυχερή ήταν κόρη του ιδιοκτήτη, ενός τύπου του οποίου τις κόρες αντενδείκνυτο να φιλάς δημόσια (και κατ' ιδίαν ομοίως). Δύο χρόνια μεγαλύτερη από εκείνον, τρία πιο ανεπτυγμένη, τουλάχιστον δέκα πιο έμπειρη, η κοπελίτσα, της οποίας το όνομα πάσχιζε να φέρει στη μνήμη του ο Ματτέο, ήταν από εκείνα τα άγρια πλάσματα που ενοικούν στις

αναμνήσεις των παιδικών χρόνων. Έτυχε να πάρει η νεαρά την πρωτοβουλία. Αμέσως μετά ο Ματτέο είχε τρέξει να πλύνει τα δόντια του. Το μόνο πράγμα που ήξερε για τη Μανουέλα (α, μπράβο, έτσι την έλεγαν!) είναι πως είχε χάσει τον γιο της σε τροχαίο δυστύχημα.

Στη θέση του καθαριστηρίου υπήρχε ένα κατάστημα με τροφές για πάσχοντες από δυσανεξία στη γλουτένη. Παντού ο Ματτέο αναζητούσε συνταραχτικές καινοτομίες για να τονίσει τη μακρά φυγοδικία, αλλά και οικογενειακές λεπτομέρειες που θα μετρίαζαν την αίσθηση ότι είχε έρθει αργά στην ίδια του την κηδεία. Αυτό που τον έκανε να ταράζεται ήταν κυρίως τα ξεχασμένα πράγματα: το απέριττο έμβλημα του γραφείου τελετών, οι δίχρωμες βούρτσες του αυτόματου πλυσίματος, το τρίξιμο των λεωφορείων που επιβραδύνουν.

Για τον καθέναν από μας υπάρχει ένας τόπος, όχι πολύ μακριά από το σπίτι μας, αλλά ούτε και πολύ κοντά, ο οποίος καθώς προβάλλει στον ορίζοντα, μας κάνει να ριγούμε, όπως η θέα του παλτού της μαμάς για το μικρό παιδάκι που έχει χαθεί σε κάποιο εμπορικό κέντρο. Ο Ματτέο ένιωσε πως για εκείνον ο τόπος αυτός ήταν το γαλακτοπωλείο στο έμπα της οδού Ποέριο. Μόλις το είδε, ένιωσε το αίμα να κυλάει ορμητικά προς τα αρτηριακά μοσχεύματα που του είχαν τοποθετηθεί προσφάτως (θα τα εξοφλούσε ολοσχερώς στα ογδόντα τρία του). Όμως αυτό δεν ήταν τίποτα σε σύγκριση με αυτό που ένιωσε διακρίνοντας καθισμένο σ' ένα τραπεζάκι, με την έκφραση ανθρώπου που μόλις έκανε μια πετυχημένη φάρσα, τον Τάτι Αλματζά, με τα λευκά του μαλλιά, τη ραβινική γενειάδα και κάμποσα χρόνια παραπάνω απ' όσα έπρεπε.